

“ՄԻ’ ԵՐԿԱՆՉԻՐ, ԲԱՅՑ ՄԻԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱ՛”

Ա.

Այս խօսքերն ուղղեց Տէրը ժողովը՝
զապես Յայրոսին (Մարկ. Ե. 36), որ եկել
էր խնդրելու Նորան, իւր տունը գնալու եւ
մահամերձ դստերը բժշկելու: Միջանկեալ
դէպեր ու շացրել էին երթը եւ ահա մար-
դիկ են գալիս տնից. յայտնելու, թէ աղջիկը
մոռաւ, այլեւս պէտք չկայ Վարդապետին
ներութիւն տալու: Ցիսուս ուղղում է նո-
րան վերոյիշեալ խօսքերը եւ գնում է
բժշկելու:

Հաւատոյ զօրութեան այս միտքը
կրկնուած է աւետարանների մէջ այլ եւ
այլ առիթներով. տեռատես կնոջ (Մատթ.
Թ. 22), երկու կոյրերի (Մատթ. Թ. 29),
քանանացի կնոջ դստեր (Մատթ. ԺԵ 28)
բժշկութեան առիթներով: Հաւատոյ զօրու-
թիւնը մեծ է, լիններն իսկ շարժելու չափ
(Մատթ. ԺԵ. 19), հաւատով կատարուած
աղօթքը լսելի է ըստ ամենայնի (Մատթ.
ԽԵ. 22), երկմտութիւնը, թերահաւատու-
թիւնը բացասական, ինչպէս Պետրոսի ըն-
կողմիլը ծովի մէջ (Մարկ. ԺԴ. 31):

Մենք մեր հաւատացեաններին, մտա-
ւրականներին եւ նոյն իսկ «անհաւատնե-
րին» կ’առաջարկէինք կարդալ այդ հաս-
տուածները, կարդալ ոչ արտաքին քառերի
հասկացողութեամբ, այլ մտքի, էութեան:
Մարդկային նորին բարդ է, բազմակողմանի
նորա ըմբռնումների, ապրումների ծեւերն
ու կերպերը. նոցանից իւրաքանչւրը իւր
արտայալութեան լեզուն եւ առանձնա-
լատկութիւններն ունի: Այլ է բանաստեղ-
ծութեան լեզուն եւ այլ փիլիսոփայութեան,
այլ է նկարչութեան միջոցներն ու արտա-
յալութեան ծեւերը եւ այլ նարտարապե-
տութեան, երաժշտութեան: Օրինակով խօ-
սնիք: Բանաստեղծը կնոջ աչքերը նմա-
նեցնում է ծովի խորութեան, երկնիքի մար-
րութեան, կապոյտին, որ իւրաքս սխոլ է
եւ անհամապատասխան իրականութեան:
Մեր հայրերը հայ տաճարների զմբէթները
անուանել են «երկնանման խորան», գոթա-
կան նարտարապետութեան աշտարակները

արուեստագէտի աչքում հոգիների թռիչքն
է, սլացումը դէպի երկնայինը, վերացականն
ու բնազմանցականը, որ իւրապէս ոչ միայն
նիշդ չէ, այլ եւ անհեթեթ է: Ով երաժշտու-
թիւնից հասկացողութիւն չունի, նորա մէջ
ոչ լուսնի ծագումը կը տեսնի, ոչ ծովի ա-
լիքների ծփանքը խաղաղ: Նուրք, լինական
անօթին, որ գողում է, կարծես, երք ծեռք
ես տալիս, եւ հնչում զանգակի նման, եթէ
կամենանք դարբնի մուրմով ցանկացած ծե-
ւը տալ, կը փշուի, կը փոշիանայ: Այսպէս
էլ կրօնական ապրումները, որ բարձրա-
գոյնն է ու նշանակալիցը, նուրքը հոգեկան
ապրումների մէջ, իւր արտայայտութեան
ուրոյն լեզուն ու եղանակն ունի, հրաշա-
պատում, պատկերաւոր, ըստ եւելոյին ոչ
իրական, բայց ըստ եւորեան ամենամեծ երե-
մասութիւններ: Ահ, մի՛ մօտենաք նորան
դարբնի կոշտութեամբ, այդ ազնիւ եւ նուրք
անօթին, որ հաւատ է կոչւում:

Բ.

Առանց հաւատոյ չկայ բժշկութիւն,
բարոյական բժեկուրիւն, ոչ հիւանդ ան-
հատի, ոչ հիւանդ ազգի եւ ոչ հիւանդ մարդ-
կութեան համար: Այս ահաւոր, տիեզերա-
կործան պատերազմը մարդկութեան հի-
ւանդութեան հետեւանք կարելի է համա-
րել, Աստուծոյ պաշտաման փոխարէն,
նիւթի պաշտաման անցած: Առանց հաւա-
տի կեանքը դատարկութիւն է, յուսահա-
տութիւն եւ մահ: Նա ծակ կարաս է, ա-
ռանց կարող լինելու բովանդակութիւն
պահել: Ինչո՞ւ եմ ապրում. այս հարցին
միայն հաւատոյ լեզուով կարելի է պատա-
խանել, հաւատոյ տարբեր, բայց ըստ էու-
թեան, միակ լեզուով: Ապրելու համար
պէտք է հաւատանք կեանքի էութեան եւ
նորա նպատակին: Նա մեր ծգտումն է, մեր
տենչը, դէպի բարձրագոյնը, մեր համոզումն
է, թէ ի զուր չենք ապրում, թէ պիտի կէս
մանապարհին չմնանք, այլ պիտի հաս-
նենք լուսոյ փարոսին, նոյն իսկ մեր ալե-
կոծ կեանքի փոթորիկներից յևոյ: Հաւա-

որ անհատին, ուղղութեան եւ մարդկութեան դէպի յափառականութիւն է տանում: Ով չի հաւատում յափառականութեան, նա մեռած է արդէն, մեռած է ոչ միայն մարմնով, այլ այն հոգեւոր եւ երանաւէտ կեանքի համար, որ բարոյական կատարելութեան ծզում է կոչում, անսահման տարածութեան հորիզոնների վերայ, երկնքի եւ երկրի մերժեցումը, սիրոյ համբոյը փոխադարձաբար:

Մեր հին ծեռազդիների մէջ անյայտ մի հեղինակի բանաստեղծութիւն ունինք, նոյն իսկ ժողովրդական բանահիւսութեան անցած, գուցէ եւ ժողովրդականից գրաւորին: Մենք հրատարակել ենք այն մօտաւորապէս 45 տարի առաջ հջմբածնի «Արարատ» ամսագրի մէջ, առանց կրկին անդրադառնալու ասիթն ունենալու, ուստի եւ մանրամատնութիւնները թուել են յիշողութիւնից եւ միայն ընդհանուր բովանդակութիւնը մնացել: Երկնքի եւ երկրի վէճն է այն:

Երկինքը պարձենում է մի առ մի թը-ւելով իւր առաւելութիւններն ու գեղեցկութիւնները. այնտեղ են արեգակը, լուսինը, անհամար աստղերը, առաքեալների եւ սուրբերի դասերը, հրեշտակները: Այստեղ է ի վերջոյ Աստուծոյ աթոռը: Երկիրն էլ պատշաճ պատասխաններով իւր գեղեցկութիւններն է յիշում. իւր ծոցից են բուսնում երփներանգ եւ անուշահոտ ծաղիկները, դալարագեղ եւ ակնապարար մարգագետինները, պտղատու ծառերն ու խորհրդաւոր անտառները, իւրն են լեռներն ու ծորերը, զովարար աղբիւններն ու կարկաչուն վտակները, գետակներն ու գետերը, որոնք իրենց շուրջը կենդանութիւն են սըփում, ծովերն ու ովկիանոսները...: Առաքեալներն ու սուրբերն էլ երկրի ծնունդ են եւ միայն իրենց գործով եւ սրբութեամբ երկինք բարձրացել եւ հրեշտակներին խառնւել: Աստուծոյ աթոռը, ճշմարիտ է, երկնքումն է, բայց պատուանդանը երկրի վերայ հաստատուած. վերջապէս, եթէ Աստուծ երկնքումն է, նորա Որդին երկիր իջաւ, մարդկանց մէջ ապրեց, որպէս զի նրանց երկնքի ճանապարհը ցոյց տայ:

Վէճը վերջանում է հաշտութեամբ, փոխադարձաբար իրար առաւելութիւններն ու գեղեցկութիւնները ընդունելով: Երկինքը խոնարհում է դէպի երկիրը, եւ երկիրը

բարձրանում դէպի երկինք իւր լիների սպիտակափառ զագաթներով զրկում են իրար եւ սիրոյ համբոյը տալիս (հորիզոնի գծերով):

Սհա պատկերաւոր կերպով կեանքի էութիւնն ու իմաստը, կատարելութեան, հոգու եւ հոգեւորի անմահութեան ուղին, անհատների, ազգերի եւ մարդկութեան համար, երկիրը դէպի երկինք բարձրացնել եւ խար կապել: Հաւատով լցուած անձնաւորութիւններն են, որ աստուածամերձ նեղուալում նեղուալ կառանք իւր լուսաւում իրենց այդպիսի կոչման եւ առաքելութեան մէջ: Դրանք մնձ կրօնների հիմնադիրներն են, մարգարէներն ու առաքեալները: Տիեզերապարփակ բանաստեղներն ու արուեստագէտները, մնձ քարոզիչները, որ ոտքերը զետնի վերայ, բայց հաւատով եւ սիրով լցուած, սաւառնել են երկնայինի ոլորտներում, իրենց յետեւից տանելով բազմութիւնները: Դրանք մնձ գիտնականներն են, որոնք անսահման աշխատութեամբ թափանցել են անցեալ դարերի խորը, այնտեղից մարդկութեան փորձառութիւնից լոյս եւ ջերմութիւն ըերելու նոր սերունդների համար: Այդպէս են մնձ փիլիսոփաններն ու ընագէտները, որոնք խորասուզուելով տիեզերական առեղջրածների եւ բնութեան երեւոյթների վերլուծութեան մէջ, մերձեցել են անսահման ափերին եւ ժամանակի թաւալման խորհուրդներին, սբանչացել նրանց զեղեցկութեան եւ իմաստուն կարգաւորութեամբ, եւ վերանալով, ծունկ չոքել Աստուծոյ փառքի եւ մնծութեան առաջ, երկրորդ Ս. Գիրը տալով, որ բնութեան մնձ գիրքն է, հանրամարդկային նշանակութեամբ: Սհա հաւատոյ այլ եւ այլ երեւոյթները մարդկանց հոգիների մէջ, հաւատոյ անարին մնձ պատերազմը պատմութեան մէջ:

Գ.

Այսօր Թարգմանչաց, Հայ լեզուի, զրականութեան, արուեստի եւ մշակութիւն մնձ վաստակաւուների յիշատակն ենք կատարում, որոնք նման գեր են կատարել Հայ ժողովրդի նկատմամբ, մեր մնձ երախտաւորների եւ լուսաւորիչների յիշատակը: Անցել են հազարաւոր տարիներ, բայց նորա չեն մեռնում, կենդանի են եւ կենդանի պի-

ամ մասն, որովհետեւ ապրել են հաւատով, գործել անմահութեան եւ անմահացնելու գաղափարով:

Ինչո՞ւ էր Ս. Մեսրոպը երկրէ երկիր ընկել, ինչո՞ւ էր այս եւ այն դռները ծեծում, որպէսզի իւր եւ իւր ազգի համար անմահութեան դուռը բացուի: Ինչո՞ւ էր Ս. Մահալը տանջում, տքնում, գիշերուայ լրյու ցերեկի հետ խառնում, Ս. Գիրը թարգմանելով, որովհետեւ հաւատում էր անմահութեան գաղափարին իւր եւ իւր ազգի համար: Ինչո՞ւ բարեսէր Վռամշապուհը իւր գանձի դռները բացած օգնութեան էր համում Հայ զրի զիւտի յաջողութեան, դպրոցների բացման, որովհետեւ հաւատում էր անմահական գանձի գոյութեան եւ լուսոյ թագաւորութեան մշտընքնաւորութեան, աւելի գօրաւոր՝ ազգի պահպանութեան եւ ապագայի համար, քան արդէն մեղքուած իւր թագաւորութիւնը: Թարգմանչաց հոյլը դեգիրում է օտար երկիրների լուսաւորութեան կեզրոները, որպէս զի հայրենի երկրում էլ լուսոյ ջահեր եւ զերմութեան հնոցներ վառել կարողանան, որոնք անմար են եւ մշտնքնական, անմար պահելով նոյնը ժողովուրդի եւ հոգու մէջ:

Այս նոյն հաւատով են գործել, աշխատել, աղօթել Նարեկացիներն ու Շնորհալիները, Որոտնեցիներն ու Տաթեւացիները, եւ նոյն գաղափարի համար բազմաթիւ գործողները, որոնց դէմքերը նկարուած են Հայ պատմութեան երկնակամարի վերայ, լուսաւոր աստղերի նման:

Բայց անմահ են ոչ միայն մեծ հոգիները, այլ եւ իւրաքանչիւր հոգի, որ հաւատում է իւր կոչմանը՝ համեստ շրջանակի մէջ անգամ: Կենդանարար աղբիւրներն ու կարկաչուն վտակները, գետակներն ու զետերը, որոնք հոսում են իրենց հովիտներով, եւ առատութիւն ու կենդանութիւն պարգեւում իրենց ափերին, կաթիլներից են բաղկացած: Ապա, ուրեմն, ամէնքն իրենց տեղն ունին, ըստ չափու եւ ըստ կարողութեան: Ժողովուրդն է կենդանի ծառի արմատն ու բունը, որ ծաղիկներ եւ պտուղ է տալիս:

Դ.

Հաւատա՛, Հայ ժողովուրդ, հաւատա՛ քո անցեալին, քո պատմութեան, քո հայ-

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՐԱԳՐԱՑ

Հեղինակը. — Բարեկիշատակ Գարեգին Կաթողիկոս Յովակիփեան բախտաւոր եղած է առիթը ունենալով տեսնելու և քննելու աւելի քան երկու տասնեակ հաղարներու հասնող հայերէն հին ձեռագիրներու մեծագոյն մասը: Անիկա վաթսուն տարի շարունակ վազած է մեր նախնեաց մշակոյթի այդ թանկագին նշանաբներուն ետևէն: Իր սէրը հանդէպ ձեռագիրներու, և իր կամքը դուրս բերելու անոնց փոշոտած ծալքերէն մեր անցեալի փառքերուն ցանկալի լըրուագները, կանգ չեն առած որևէ դժուարութեանը զիմաց, որ ցցուած է իր ճամբուն վրայ: Իր պատկառաղջու անձնաւորութեան և լուրջ գիտնականի տաղանդին առջեւ գիւրութեամբ բացուած են ձեռագրական այն գանձատունները: Որոնք տարբեր տիպի մարդոց առջեւ իրաւամբ պիտի մային փակուած պարտէզներ:

Գարեգին Կաթողիկոս, կանոնաւոր և յարատե աշխատող գիտնական, իր բաղմամեայ հետազօտութեանց ընթացքին, հաւաքած է ի միջի այլոց նաև հայերէն ձեռագիրներու լիշատակարաններ: Իրմէ առաջ և իրեն ժամանակակցաբար գտնուած են ուրիշներ ալ որ ձեռք զարկած են այդ գործին, բայց գժբախտաբար մեծ բան մը չեն կրցած ընծայել հայ բանասիրութեան: Այդ կարգի աշխատաւորներու մէջ իր

ըերի Աստծուն, նրանց անմահ եւ կենդանի հոգուն, եւ դու չե՞ս մեռնի: Տե՛ս, կոյրերը բժշկում են հաւատով, անդամալոյժները քայլում, մեռելներն իսկ յարութիւն առնում: Հաւատա՛, թէ պիտի ապրիս, եւ այդ հաւատով գործիր, աշխատի՛ր, տրնի՛ր, յուսա՛... եւ դու չե՞ս մեռնի: Լեզուի, կրօնի, գրականութեան, արուեստի, մշակոյթի պահպանութիւնն ու պաշտամունքը գիտակցական, կենդանութեան աղբեւրն է, եւ հիւանդութեան, մահ պատճառող հիւանդութեան, դեղն ու դարմանը:

«Մի երկնչիր, բայց միայն հաւատա՛»:
գԱՐԵԳԻՆ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ